

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Дмитро ШВЕЦЬ

2025

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Валентина БУДЬКА на тему
«Виконання судових рішень немайнового характеру»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Кафедра цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, заслухавши публічну презентацію наукових результатів дисертації Валентина БУДЬКА на тему «Виконання судових рішень немайнового характеру», а також за результатами об'єктивної оцінки рецензентів та експертної позиції учасників фахового семінару, проведеного 26 березня 2025 року, констатує таке:

Тема дослідження є актуальною: обов'язковість виконання судового рішення закріплена серед основних засад судочинства Конституцією України. Суд ухвалює рішення іменем України, держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Законом України «Про виконавче провадження» виконання немайнових рішень виокремлено в окремий розділ «Виконання рішень немайнового характеру». Існує суперечлива судова практика з окресленої проблематики.

На важливості виконання рішень судів як складової права на справедливий суд неодноразово наголошує Європейський Суд з прав людини. Наявність системних порушень з боку України вказано у пілотному рішенні Суду у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009 р. (заява № 40450/04).

Послуговуючись статистичними даними, можна констатувати, що сучасний стан захисту прав особи у виконавчому провадженні не сприяє утвердженню авторитету судової влади та успішній реалізації конституційного права особи на судовий захист.

З огляду на зобов'язання України перед Радою Європи, наслідком яких стало суттєве оновлення законодавчої бази у сфері виконання судових рішень, зокрема шляхом імплементації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, зберігається системна проблема – неефективність або фактична неможливість виконання рішень немайнового характеру (до прикладу, рішення про поновлення на роботі, усунення перешкод у здійсненні батьківських прав, зобов'язання утриматися від вчинення певних дій тощо). Затримки або невиконання таких рішень не лише нівелюють авторитет правосуддя, а й свідчать про порушення фундаментального права на справедливий суд у його матеріальному аспекті.

Незважаючи на те, що на законодавчому рівні передбачено окремий розділ, присвячений виконанню рішень немайнового характеру (Розділ VIII Закону України «Про виконавче провадження»), чинна модель правового регулювання залишається фрагментарною, концептуально незбалансованою та недостатньо адаптованою до особливостей зобов'язань, які не мають вартісного виміру. Разом з тим, правозастосовна практика демонструє значні труднощі у правовій кваліфікації, виборі способів виконання, визначенні моменту належного виконання рішень про зобов'язання боржника вчинити ті чи інші дії, утриматися від вчинення тощо, а також у забезпеченні ефективного контролю за діями боржника.

Особливу увагу в межах обраної здобувачем теми дослідження привертає також інституційна неузгодженість між судами та виконавцями у процесі реалізації таких рішень. Для дотримання принципу правової визначеності, гарантованого як Конституцією України, так і міжнародно-правовими стандартами, слід глибоко переосмислити не лише процедури примусового виконання рішень немайнового характеру, а й системи правових механізмів примусу, альтернатив впливу на боржника, меж допустимого втручання держави у приватне життя.

Проблематика виконання рішень немайнового характеру має комплексний характер, охоплює аспекти матеріального і процесуального права, а також перетинається зі загальною теорією права, філософією права та соціологією права. Окремі аспекти окресленої проблематики висвітлено у працях таких авторитетних науковців, як А. М. Авторгов, О. О. Барабаш, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик, І. В. Боднар, Т. О. Бордюг, О. Б. Верба, Н. В. Волкова, А. В. Гайченко, А. О. Дутко, Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. В. Мелех, Г. В. Парфьонов, Ю. Д. Притика, С. В. Сенник, О. С. Снідевич, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса, С. В. Щербак та інші, однак цілісного дослідження проблеми виконання судових рішень немайнового характеру в сучасних умовах у правничій доктрині немає. Окрім того, досі вітчизняній юридичній науці невідомі ефективні методики результативного виконання судових рішень немайнового характеру. Саме в цьому аспекті потребує переосмислення застосування юридичної фікції виконання та її співвідношення з фактичним результатом – реально поновленим правом особи. Тому існує необхідність розроблення системних пропозицій щодо удосконалення правового регулювання інституту виконавчого провадження в частині примусового виконання судових рішень немайнового характеру з урахуванням європейських

стандартів і національних реалій. Усі зазначені чинники засвідчують актуальність та значущість обраної теми дисертаційного дослідження.

Наведене вище дає підстави для висновку про те, що дослідження теми «Виконання судових рішень немайнового характеру» є актуальним і має велике значення для розвитку сучасного вітчизняного виконавчого процесу та його відповідності європейським стандартам; сприятиме підвищенню ефективності виконавчого провадження в Україні.

Дисертація виконана відповідно до: науково-дослідної тематики кафедри цивільно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ на 2020-2023 роки та на 2023-2028 роки «Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу» (номери державної реєстрації: 0120U102681 та 0123U103819).

Мета дисертації: комплексне дослідження теоретичних і прикладних аспектів виконання судових рішень немайнового характеру, з'ясування сутності таких рішень у виконавчому процесі, виявлення проблем правозастосування та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення правового регулювання і практики примусового виконання немайнових вимог з метою підвищення ефективності захисту прав осіб та утвердження правовладдя.

Зважаючи на мету, в дисертації вирішено такі завдання:

- досліджено сутність рішень судів немайнового характеру;
- здійснено класифікацію судових рішень немайнового характеру;
- охарактеризовано етапи примусового виконання судових рішень немайнового характеру та відповідальність за їх невиконання;
- запропоновано шляхи удосконалення механізму примусового виконання рішень немайнового характеру крізь призму аналізу судової практики;
- виявлено особливості примусового виконання окремих категорій судових рішень немайнового характеру у справах про:
 - відібрання дитини, встановлення побачення з дитиною, усунення перешкод у побаченні з дитиною,
 - поновлення на роботі,
 - виселення боржника, вселення стягувача.

Об'єктом дослідження є виконавчі процесуальні відносини.

Предметом дослідження є механізм примусового виконання судових рішень немайнового характеру у виконавчому процесі.

Методологічна основа дослідження. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується на інтегрованій системі філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, а також на застосуванні різноманітних прийомів і засобів наукового пізнання. Комплексне використання цього інструментарію забезпечило досягнення поставленої мети та отримання достовірних і науково обґрунтованих результатів дослідження. Так, за допомогою формально-юридичного методу проаналізовано положення Закону України «Про виконавче провадження», визначено у них термінологічні та змістовні суперечності, зроблено висновок про порушення принципу логічної узгодженості законодавцем. Герменевтичний метод застосовано для тлумачення правових норм, а також для аналізу юридичних формулювань у резолютивних частинах судових рішень, для тлумачення понять «поновлення

ex tunc та ex nunc», «фактичне поновлення». Аксіологічний метод дав змогу апелювати до ціннісного виміру судових рішень, зокрема щодо захисту прав особи у немайнових спорах. Системний метод застосовано для виявлення неузгодженості між назвами та змістом законодавчих норм стосовно до рішень зобов'язального, немайнового та майнового характеру, формулювання пропозицій комплексних механізмів покращення ефективності примусового виконання немайнових судових рішень. Логіко-семантичний метод використано для аналізу змісту понять «майнові» та «немайнові» рішення, їх співвідношення та для розкриття логічних протиріч у структурі законодавчого тексту. Метод теоретичного аналізу дозволив глибоко осмислити та проаналізувати сутність немайнових рішень і рішень зобов'язального характеру, виявити їх ознаки та здійснити класифікацію, обґрунтувати необхідність заміни понять на відеофіксацію, перегляду ролі поліції під час виконання рішень про вселення та виселення. Методи аналізу та синтезу дали змогу визначити поняття судових рішень майнового, немайнового, зобов'язального характеру, сформулювати узагальнення і рекомендації щодо вдосконалення правозастосування, зробити висновки щодо реального, а не формального (імітація поновлення на роботі, саботаж, конфлікт прав працівників тощо) поновлення на роботі, сконструювати модель балансу між правом на житло і правом власності. Діалектичний метод став у нагоді для виявлення співвідношення між формою та змістом правових норм та визначення впливу такого співвідношення на якість правового регулювання і його реалізацію. Онтологічний підхід використано при аналізі онтологічної дихотомії майнових – немайнових судових рішень, а також – співвідношення «форми і змісту» правових норм. Метод індукції дав змогу на основі аналізу окремих рішень судів здійснити узагальнення правових позицій. Метод дедукції застосовувався для формулювання висновків на основі положень загальної теорії права та судової практики, зокрема для визначення критерію майнового характеру судового рішення, для узагальнення проблеми термінологічної неузгодженості у Законі України «Про виконавче провадження», для розгляду конкретних прикладів (ст.ст. 60, 63), а потім – для формулювання загальних висновків про правову невизначеність, для застосування загального принципу найкращих інтересів дитини при аналізі конкретних кейсів із виконавчої практики. Системно-структурний метод використовувався для класифікації судових рішень немайнового характеру, що сприяло формуванню цілісного уявлення про їхню правову природу та особливості виконання. Історико-правовий метод дав можливість проаналізувати попередні редакції нормативно-правових актів, які втратили чинність, проте мали системний зміст, їх еволюцію. За допомогою казуального методу вивчено конкретні судові справи й рішення, що дозволило зробити пропозиції щодо вдосконалення судової та виконавчої практики. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері виконання судових рішень, що уможливило розробити шляхи вдосконалення правового регулювання. Метод правового прогнозування дав змогу сформулювати пропозиції щодо внесення змін до процесуального законодавства України шляхом запровадження астренту, а також розширення повноважень виконавців. Метод редукціонізму використано

у критичному контексті для демонстрації того, як складні правові явища (рішення зобов'язального характеру) неправильно зводяться законодавцем до їх окремих складових (немайнові рішення), що призводить до викривлення змісту законодавчих норм у правозастосовній практиці.

Емпірична база дослідження. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці у сфері виконавчого провадження, цивільного, господарського, адміністративного процесуального та відповідних матеріальних галузей права, міжнародного публічного та приватного права, теорії держави і права, а також прав людини. У дослідженні широко використано доктринальні підходи щодо ефективності механізму правозастосування, інституту державного примусу, принципу верховенства права, реалізації судових рішень як ключового елементу доступу до правосуддя. Нормативно-правову базу дослідження становили Конституція України, Цивільний та Господарський процесуальні кодекси України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про виконавче провадження», інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють порядок та способи виконання судових рішень, зокрема немайнового характеру. Значну увагу приділено міжнародним джерелам, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Резолюціям Комітету міністрів Ради Європи, рекомендаціям Європейської комісії, а також практиці Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо невиконання судових рішень. Емпіричною базою дослідження слугували матеріали узагальнення судової практики Верховного Суду, статистичні дані Міністерства юстиції України, Державної виконавчої служби та Асоціації приватних виконавців України за 2019–2024 р.р. щодо динаміки виконуваності рішень юрисдикційних органів; аналітичні звіти міжнародних організацій (Ради Європи, USAID, Право-JUSTICE), присвячені проблемам виконання судових рішень в Україні. Наведені емпіричні джерела дозволили виявити ключові тенденції, суперечності та практичні проблеми у сфері виконання рішень немайнового характеру, а також стали підґрунтям для формування комплексних висновків і науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим в українській правничій науці цілісним та комплексним дослідженням теоретико-правових засад і практико-організаційних аспектів виконання судових рішень немайнового характеру в національній системі виконавчого провадження, яке здійснене з урахуванням міжнародних стандартів, практики Європейського суду з прав людини та актуальних викликів правозастосування.

Ключовими результатами дисертаційного дослідження, які репрезентують його наукову новизну, є такі концептуальні положення, теоретичні узагальнення, обґрунтовані висновки, а також розроблені на їх основі пропозиції та рекомендації:

вперше:

- запропоновано визначати правову природу судових рішень (майнових, немайнових, зобов'язального характеру) за такими основними критеріями:

сутність спірних правовідносин, спосіб захисту прав, характер блага, що є об'єктом спору, та безпосереднього впливу рішення на майновий стан сторін;

- сутність судових рішень немайнового характеру аргументовано визначати через їхню спрямованість на поновлення прав та інтересів особи, об'єктом яких, передусім, є блага, що за своєю онтологічною природою не піддаються прямій економічній оцінці та не мають безпосереднього вартісного вираження, оскільки такі рішення, переважно, стосуються благ, прав, які тісно пов'язані з особою, а їх виконання, як правило, не призводить до прямого збільшення або зменшення майнових активів сторін;

- здійснено авторську класифікацію судових рішень немайнового характеру за такими критеріями: за характером юридичного обов'язку, покладеного на боржника; за бажаним результатом виконавчого провадження, тобто, за цільовою спрямованістю; за предметом правовідносин, з яких випливає обов'язок боржника або за галузевою належністю правовідносин; за ступенем зв'язку з особою боржника або за персоналізацією обов'язку; за функціональним взаємозв'язком із рішеннями майнового характеру або за складністю предмета спору; за темпоральним критерієм; за процесуальною формою забезпечення виконання;

- запропоновано запровадити медіацію при виконанні рішень про встановлення побачення та про усунення перешкод у побаченні з дитиною за участю сертифікованого сімейного медіатора, обов'язковість участі дитячого психолога у виконавчих діях, розробку індивідуального плану виконання рішення;

- сформульовано пропозицію законодавчо закріпити право на безпосереднє звернення до суду зі заявою про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу за широким колом суб'єктів, які діють в інтересах дитини; встановити альтернативну підсудність; скоротити строк розгляду цього питання за обов'язкової участі представників органів опіки та піклування;

- обґрунтовано положення про те, що фактичне допущення працівника до виконання попередніх трудових обов'язків є ключовим критерієм належного виконання рішення суду про поновлення на роботі;

- аргументовано, що юридична фікція поновлення трудових правовідносин *ex tunc* забезпечує безперервність трудового стажу та повне поновлення порушених прав, а формальне видання наказу чи розпорядження про поновлення на роботі без фактичного допуску до роботи визнано імітацією виконання судового рішення та порушенням принципу обов'язковості судових рішень;

- запропоновано замінити участь понятих обов'язковою відеофіксацією виконавчих дій під час примусового виконання рішень про виселення боржника та вселення стягувача з метою підвищення рівня доказовості, усунення суб'єктивного фактору та оптимізації витрат виконавчого провадження;

удосконалено:

- обґрунтування положення про те, що рішення зобов'язального характеру бувають як майновими, так і немайновими;

- концепцію щодо внесення до процесуального законодавства України положення про астрент як засіб забезпечення виконання рішень немайнового

характеру; надання суду повноваження обирати між попередньою і остаточною формою астренту, залежно від поведінки боржника; стягнення суми астренту на користь стягувача; встановлення дискреції суду щодо обсягу та строку застосування астренту з урахуванням обставин справи;

- концептуальні положення щодо розподілу повноважень між державними та приватними виконавцями у напрямку розширення компетенції приватних виконавців у контексті реформування системи примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів в Україні відповідно до стандартів Європейського Союзу.

набули подальшого розвитку положення про:

- умовність поділу судових рішень за їхньою сутністю на рішення немайнового характеру, майнові рішення та рішення зобов'язального характеру; ця умовність зумовлена відсутністю законодавчих визначень цих понять та критеріїв, взаємопроникненням правових вимог, залежністю від мети такої класифікації, складністю, а подекуди і неможливістю розмежування матеріального та нематеріального, а також еволюцією правової доктрини та судової практики;

- доцільність запровадження у вітчизняне виконавче провадження астренту як додаткового засобу стимулювання боржника до виконання судового рішення немайнового характеру;

- вимогу стосовно спеціалізованої підготовки (підвищення кваліфікації, стажування, тренінги тощо з основ дитячої психології, конфліктології) для виконавців, які здійснюють примусове виконання рішень щодо дітей;

- наділення приватних виконавців повноваженнями примусово виконувати рішення стосовно виселення та вселення фізичних осіб.

Особистий внесок здобувача. Концептуальні положення, теоретичні узагальнення, наукові висновки, пропозиції з удосконалення законодавства та практичні рекомендації, що виносяться на захист, є результатом особистої науково-дослідницької діяльності здобувача, здійсненої самостійно на основі ґрунтовного опрацювання і критичного аналізу значного обсягу наукових джерел, нормативно-правових актів, які регламентують процедуру виконання судових рішень немайнового характеру, та судової практики. Власний внесок здобувача полягає у формулюванні нових підходів до визначення сутності рішень немайнового характеру, їх класифікації, обґрунтуванні критеріїв ефективності механізму примусового виконання рішень немайнового характеру, а також у розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства і виконавчої та судової практики з урахуванням міжнародних стандартів.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження ґрунтується на тому, що його положення, висновки і пропозиції є упровадженими та можуть застосовуватися у: науково-дослідній діяльності – для розвитку доктринальних положень інституту виконавчого провадження, зокрема, для формування нових теоретичних підходів до забезпечення ефективного виконання судових рішень немайнового характеру; правотворчій діяльності – для удосконалення законодавства України у сфері примусового виконання рішень судів; правозастосовній практиці як рекомендації для суддів, державних і приватних виконавців з метою підвищення якості примусового виконання немайнових судових рішень,

зокрема щодо відібрання дитини, поновлення на роботі, вселення / виселення та інших видів немайнових вимог; освітньому процесі в ході викладання таких навчальних дисциплін як: «Виконавче провадження», «Проблеми виконання судових рішень у цивільних справах», «Цивільне процесуальне право України», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства», «Теоретико-прикладні питання цивільного судочинства в Україні» та «Застосування практики Європейського Суду з прав людини при здійсненні правосуддя у цивільних справах» для поглибленого вивчення особливостей виконання судових рішень немайнового характеру.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження, а також авторським підходом. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Основні положення і результати дисертації апробовані на таких науково-практичних заходах: науково-практичних семінарах «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (м. Львів, 13.11.2020 р., 11.11.2022 р., 10.11.2023 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 08.12.2023 р.).

Основні результати дисертації опубліковано у 3-х статтях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань категорії «Б», затвердженого МОН України, а також у тезах 4-х доповідей на семінарах і конференції. Зокрема, це:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бudyко В. С. Заходи підвищення ефективності примусового виконання рішень немайнового характеру. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 8 (36). С. 485–495.

2. Бudyко В. С. До питання сутності вимог немайнового характеру. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2024. № 7 (49). С. 962–971.

3. Бudyко В. С. Особливості примусового виконання рішень немайнового характеру. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Право»*. 2024. № 5 (5). С. 48–57.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Бudyко В. С. Примусове виконання судових рішень про виселення, вселення у період пандемії коронавірусу. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (13 листопада 2020 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича*. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 16–18.

5. Бudyко В. С. Особливості вимог немайнового характеру, які підлягають примусовому виконанню. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2022 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича*. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 201 с. С. 13–15.

6. Бudyко В. С. Сутність вимог немайнового характеру. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (10 листопада*

2023 року) / за заг. ред. І. В. Красницького, Х. В. Майкут. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 190 с. С. 12–15.

7. Бudyко В. С. Особливості порядку виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 грудня 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 636 с. С. 388–391.

З огляду на викладене, фаховий семінар кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ приймає рішення надати Висновок про те, що дисертація Валентина БУДЬКА на тему «Виконання судових рішень немайнового характеру», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»,

1) містить елементи наукової новизни, а її результати мають теоретичне і практичне значення для вітчизняної юридичної науки;

2) відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також положенням освітньо-наукової програми «Право» для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії – за спеціальністю 081 «Право» у Львівському державному університеті внутрішніх справ;

3) відображена у 7-ми одноосібних публікаціях, зокрема: 3-х статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також у 4-х тезах доповідей на науково-практичних заходах, – що демонструє повноту попереднього оприлюднення результатів дослідження;

4) виконана дисертантом самостійно, отримані теоретичні висновки і результати демонструють особисті дослідження автора;

5) рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Головуюча на засіданні фахового семінару:
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін навчально-наукового інституту
права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Майкут

Христина МАЙКУТ